

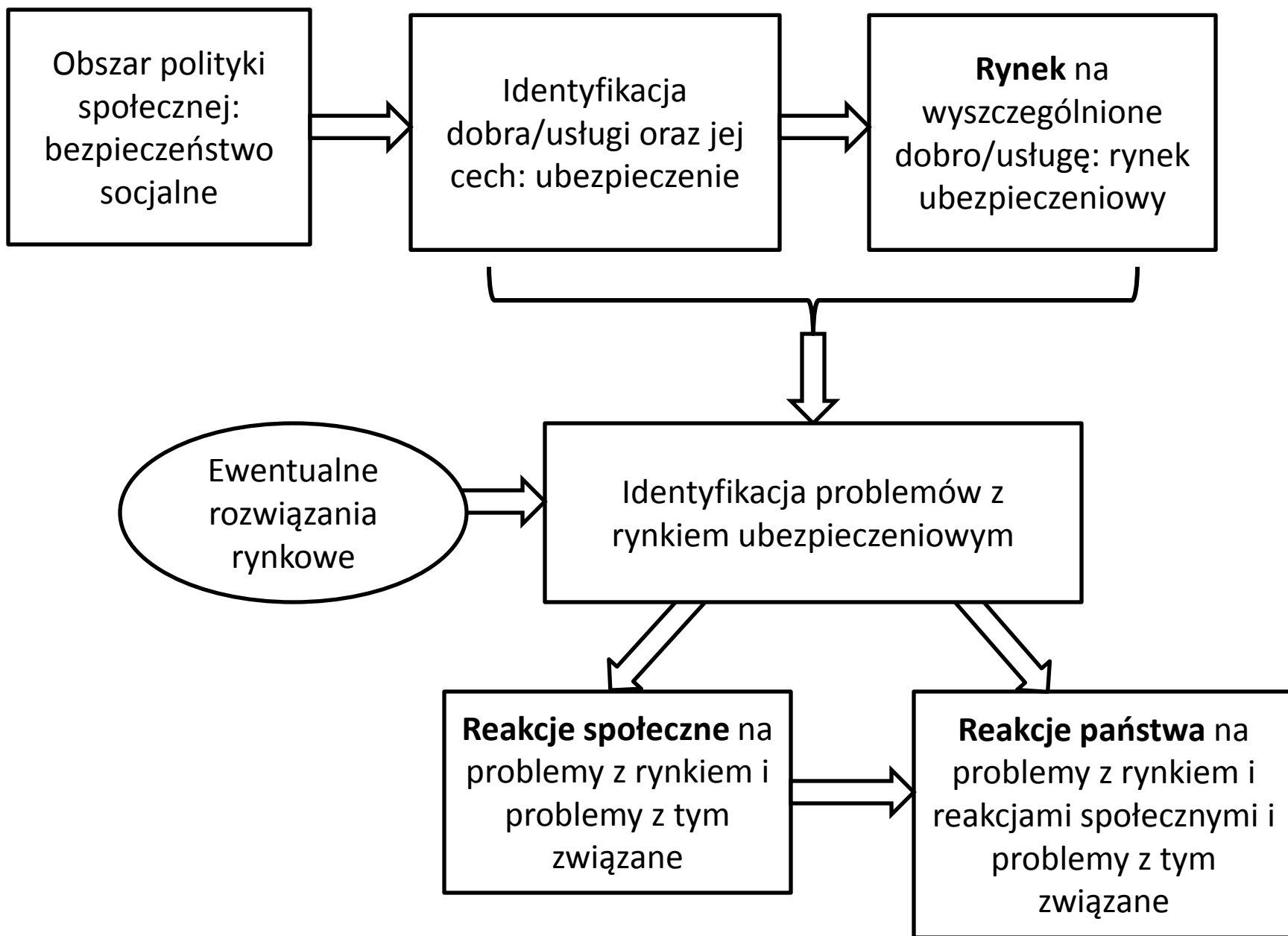
Polityka społeczna

dr hab. Ryszard Szarfenberg

Wykłady dla I roku, 2009/2010

Ubezpieczenie

www.ips.uw.edu.pl/rszarf/psiks/ps

Problematyka ubezpieczeń w definicjach polityki społecznej

- „Polityka społeczna oznacza publiczne zarządzanie **społecznymi ryzykami**”, a jej główne cele to „łagodzenie nierówności i ubóstwa, zmniejszanie **społecznego ryzyka** i optymalizacja dystrybucji pomyślności” (Gosta Esping-Andersen)
- Polityka społeczna to „odpowiedzi polityki państwowej na podstawowe **społeczne ryzyka** (*societal risks*) dla zatrudnienia, dochodu i ekonomicznego bezpieczeństwa” (Edwin Amenta)
- Polityka społeczna to „Celowa działalność państwa i innych organizacji w dziedzinie kształtowania warunków życia i pracy ludności oraz stosunków społecznych, mająca na celu między innymi zapewnienie **bezpieczeństwa socjalnego**, zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu, zapewnienie ładu społecznego” (Barbara Szatur-Jaworska, Grażyna Firlit-Fesnak)

Ryzyko i niepewność

- Nasza wiedza o przyszłości jest ograniczona, tzn. przyszłość jest niepewna
- Część tej niepewnej przyszłości to zdarzenia powodujące różnego rodzaju szkody w nas samych i/lub straty w tym, co do nas należy
- Wiemy, że część tych zdarzeń wystąpi na pewno, ale nie wiemy kiedy, np. śmierć
- Wiemy, że część tych zdarzeń może nas spotkać, nie wiemy więc, czy nas spotkają, a jeżeli tak, to kiedy
- Jeżeli byśmy wiedzieli, że nas spotkają i kiedy, niepewne jest jeszcze to, gdzie one zajdą i jak duże będą nasze straty

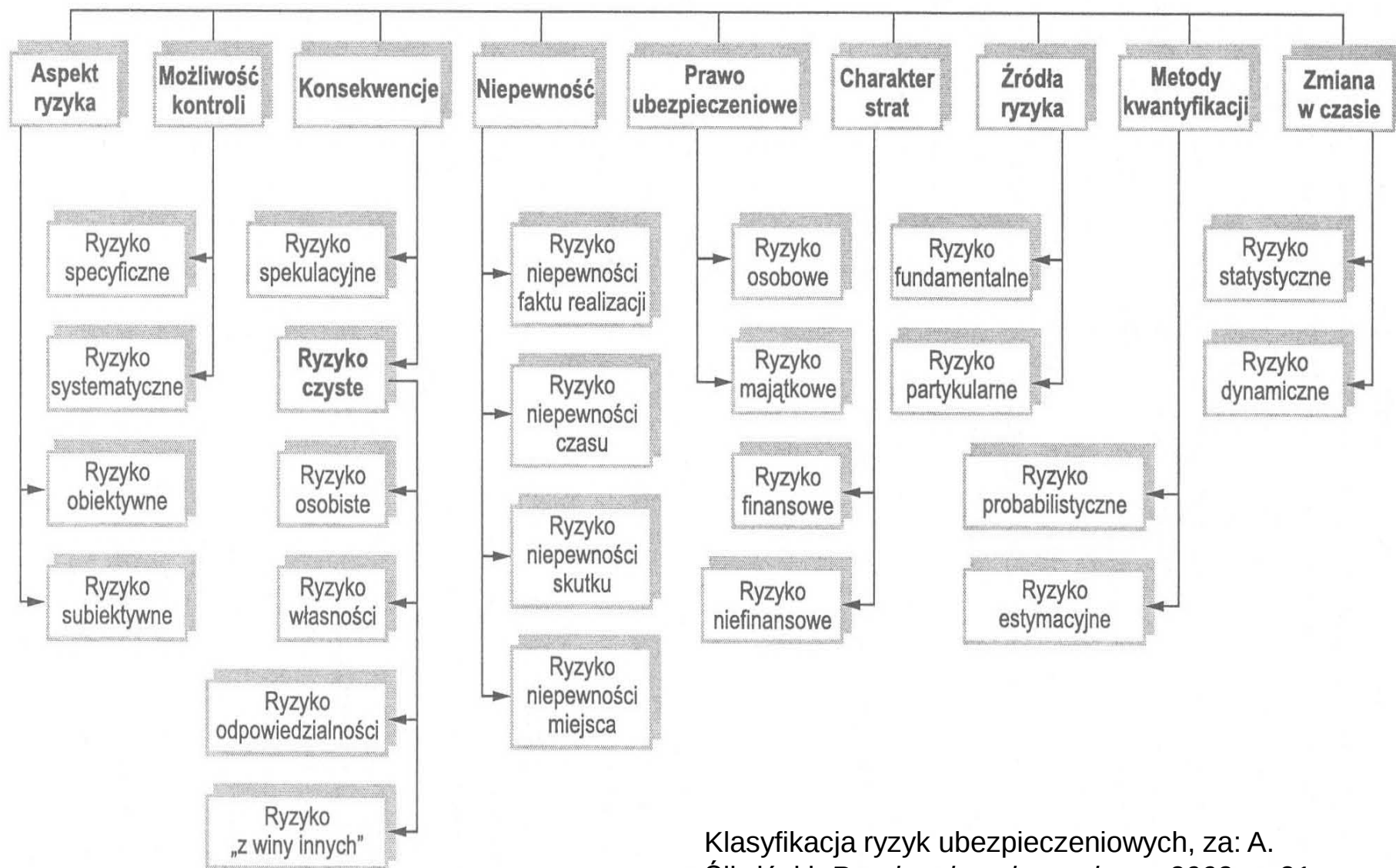
Poziomy niepewności

Poziom niepewności		Przewidywalność rezultatów	Wiedza o stopniu prawdopodobieństwa	Przykłady
1.	Brak niepewności (pewność) poziom I	przewidywalne z dużą dokładnością	względnie duża (zależy od stanu wiedzy i badań)	prawa fizyki, nauki przyrodnicze
2.	Niepewność obiektywna poziom II	przewidywalne	prawdopodobieństwo znane	gry hazardowe (liczbowe)
3.	Niepewność subiektywna poziom III	przewidywalne	prawdopodobieństwo z punktu widzenia subiektywnego (statystycznego) jest nieznane	wypadek samochodowy, pożar
4.	Niepewność obiektywna oraz subiektywna poziom IV	nierzewidywalne (albo nie w pełni przewidywalne)	prawdopodobieństwo nieznane (obiektywne oraz subiektywne)	inżynieria genetyczna, badania kosmiczne

Podział ryzyka ze względu na konsekwencje

- **Ryzyko czyste:** ryzyko, że wystąpi zdarzenie powodujące stratę, jeżeli ono nie wystąpi, nie będzie też straty (np. wypadek i utrata zdolności do pracy)
- **Ryzyko spekulatywne:** ryzyko, że wystąpi zdarzenie, które spowoduje stratę ALBO zysk, jeżeli ono nie wystąpi nie będzie ani straty, ani zysku (np. inwestycja)

RYZIKO UBEZPIECZENIOWE

Klasyfikacja ryzyk ubezpieczeniowych, za: A. Śliwiński, *Ryzyko ubezpieczeniowe*, 2002, s. 21

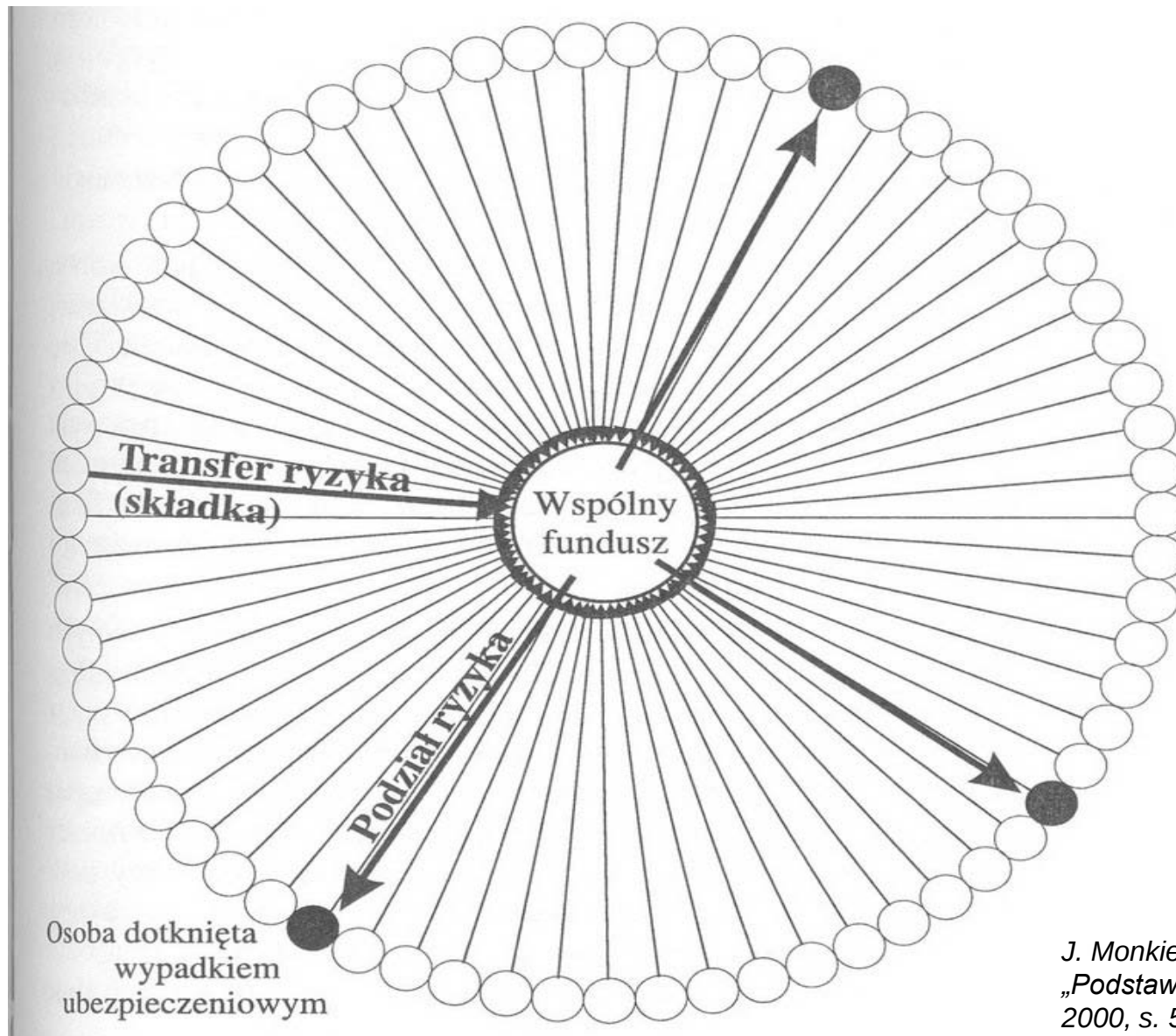
Wieloaspektowość ryzyka

Zagrożenie	Niebezpieczeństwo	Realizacja niebezpieczeństwa	Strata	Reakcja mentalna	Reakcja emocjonalna	Reakcja behawioralna
źródło ryzyka	skonkretyzowana przyczyna ryzyka	materiaлизация ryzyka (zdarzenie losowe)	ekonomiczny efekt ryzyka	świadomość ryzyka (niepewność)	obawa przed ryzykiem	podjęcie decyzji w odniesieniu do ryzyka
używanie gazu	możliwość wybuchu	wybuch	szkoda spowodowana wybuchem	istnienie bądź nieświadomość zagrożenia wybuchem	obawa (lęk) w czasie używania gazu	zawarcie ubezpieczenia od ryzyka wybuchu
Ryzyko obiektywne				Ryzyko subiektywne		
ryzyko abstrakcyjne		ryzyko zmaterializowane (jako zdarzenie losowe)		ryzyko jako zjawisko psychologiczne		społeczna reakcja na ryzyko
miernik – prawdopodobieństwo <i>a priori</i>		miernik – prawdopodobieństwo statystyczne		miernik – stopień niepewności subiektywnej		miernik – skala postaw zachowawczych

Przykład

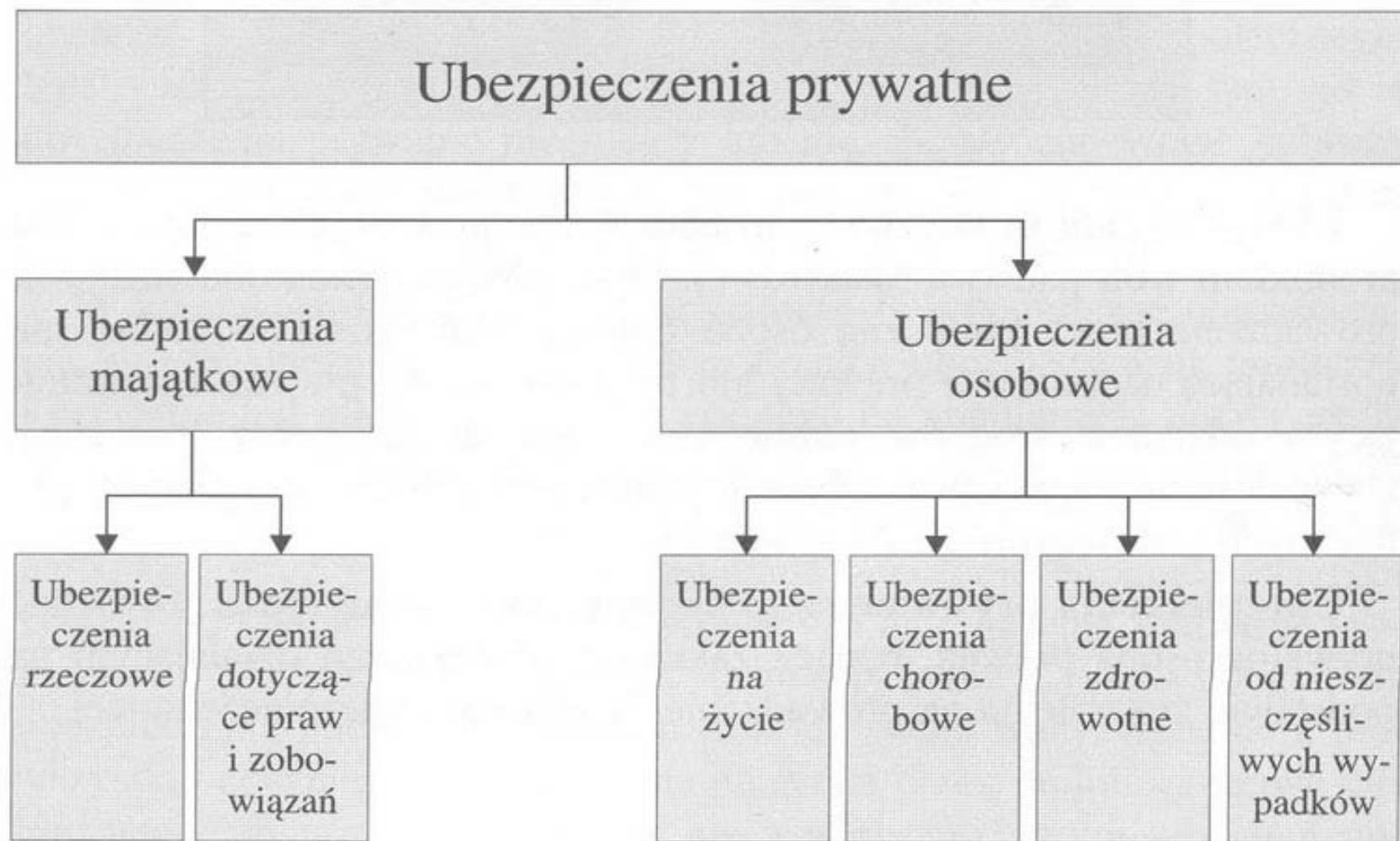
Mierniki

Grupa dzieląca ryzyko

J. Monkiewicz (red.)
„Podstawy ubezpieczeń”, t. I,
2000, s. 55

Ubezpieczenia rynkowe (gospodarcze)

Podstawowy mechanizm funkcjonowania ubezpieczeń na życie

Składki od wszystkich ubezpieczonych

FUNDUSZ UBEZPIECZENIOWY (FU)
zgromadzone środki ubezpieczonych

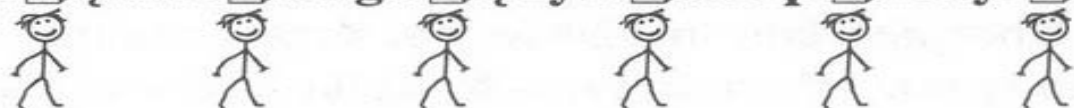
FU ZAINWESTOWANY
znaczny udział inwestycji długoterminowych

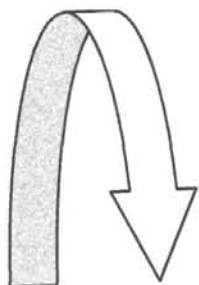
FU POMNOŻONY
dochodami z inwestycji

Wypłata środków tylko tym, w przypadku których wystąpiło zdarzenie ubezpieczeniowe związane z długością życia ubezpieczonych

Schemat ideowy ubezpieczenia

zarządzanie ryzykiem:

- czym ryzykiem?
- kto zarządza?
- jak zarządza?

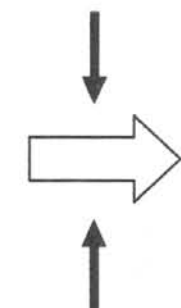
metodą ubezpieczenia

świadomość ubezpieczeniowa
przezorność ubezpieczeniowa

ubezpieczający:

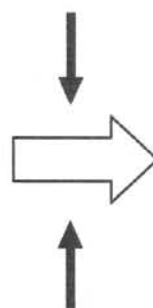

zachowania
ostrożnościowe

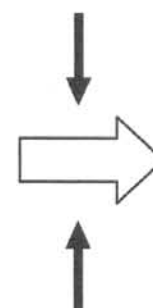
zdarzenie
losowe

obowiązek
minimalizacji
straty

strata

zgłoszenie
i udokumentowanie
straty

świadczenie

prewencja
ubezpieczeniowa

pokrycie kosztów
minimalizacji straty

zasady kompensaty straty

zakład ubezpieczeń:

zorganizowanie wspólnoty ryzyka
rachunek aktuarialny
ogólne warunki ubezpieczenia
wniosek o ubezpieczenie
underwriting

Warunki możliwości i efektywności ubezpieczenia rynkowego

- **Potencjalny popyt** (ludzie na ogół nie lubią ryzyka, więc warunek jest spełniony)
- **Możliwość skalkulowania składki ubezpieczeniowej (aktuarialnej)** = $(1 + X\% \text{ na koszty administracyjne i zysk ubezpieczyciela}) * \text{prawdopodobieństwo straty} * \text{jej szacowana wielkość (koszt świadczenia ubezpieczeniowego)}$
- Przykład: kradzież z włamaniem spowoduje straty 10000 zł, prawdopodobieństwo, że wystąpi równa się 0,01. Mogę oczekiwać tej straty średnio raz na 100 lat lub w kategoriach rocznych $0,01 * 10000 \text{ zł} = 100 \text{ zł rocznie}$ (koszt świadczenia). Zakładając, że koszty i zysk ubezpieczyciela to 100%, składka powinna wynieść $(1+1)*0,01*10000 = 200 \text{ zł rocznie}$

Warunki efektywności prywatnych ubezpieczeń dotyczące prawdopodobieństwa straty (P)

1. **Niezależność P** - P -a poniesienia strat przez poszczególne jednostki powinny być niezależne od siebie
2. **Niepewność** - P powinno być mniejsze od 1
3. **Szacowalność** - P powinno być znane lub można je oszacować
4. **Selekcja** - Można odróżnić jednostki z wysokim P od tych z niskim P (nie ma odwrotnej selekcji, nikt nie ukrywa, że ma wysokie P)
5. **Brak wpływu** - Jednostki nie mogą mieć wpływu na P i na wysokość straty (brak pokusy i możliwości nadużycia)

Konsekwencje dla rynku jeżeli warunki nie są spełnione

- **Brak możliwości skalkulowania składki**, a więc brak rynku na ubezpieczenie od danego ryzyka
- **Nieopłacalność**, a więc brak rynku (np. dla $P = 1$, składka przekracza szacowany koszt straty, P współzależne tzn. im większe P jednym tym większe innych)
- **Zbyt wysoka składka** sprawia, że jednostki z małym P nie ubezpieczą się mimo chęci (niezdolność do odróżnienia jednostek z małym i dużym P , sprawia, że składki mogą być zawyżone, a zbyt wysoka cena ogranicza popyt)
- **Ubezpieczenie sprawia, że występuje nadmierna konsumpcja** (złudzenie bezpłatności powoduje, że ludzie podejmują większe ryzyko)

Szczególnie problematyczne ubezpieczenia

- **Ubezpieczenie od bezrobocia** (współzależne P , wpływ jednostek na P)
- **Ubezpieczenie od ryzyka obniżenia wartości świadczenia** w przypadku ubezpieczenia emerytalnego (polisy na dożycie – utrata wartości renty dożywotniej)
- **Ubezpieczenie od kosztów leczenia** (trudność odróżnienia jednostek z P wysokim i niskim, wpływ jednostek na P i koszt świadczenia)

Przykładowe reakcje rynkowe i społeczne

- Łączenie wartości rent dożywotnich z indeksami giełdowymi
- Pracodawcy prowadzą programy emerytalne dla pracowników, ubezpieczają koszty badania i leczenia pracowników
- Samoregulacja firm ubezpieczeniowych (kodeksy dobrych praktyk, wymiana informacji o ubezpieczonych)
- Ubezpieczenia nie nastawione na zysk (np. Związki Zawodowe zbierają składki na wypadek bezrobocia czy niezdolności do pracy członków – kasy związkowe, czeladnicze, brackie, Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych)

Ubezpieczenia wzajemne

TUW – przykładowe zasady

- Jest stowarzyszeniem osób działających nie w celach zarobkowych, lecz dla zrekompensowania powstałych w ich gronie szkód losowych
- Nie wypłaca dywidendy swoim założycielom
- Stosuje niskie narzuty administracyjne w składce ubezpieczeniowej
- Pilnuje niskich kosztów działalności
- Przeznacza wszystkie nadwyżki bilansowe na nieustanne podwyższanie jakości produktów i obsługi

Problemy z rynkiem i społeczeństwem

- Brak rynku
- Rynek nie jest efektywny
 - Nie obejmuje wszystkich chętnych
 - Nie obejmuje tych, którzy nie kupią ubezpieczenia
 - Problem niedostatecznej konsumpcji
 - Problem nadmiernej konsumpcji
- Społeczne reakcje nie obejmują wszystkich, część zostanie więc bez pomocy w razie niezdolności do pracy, albo ich utrzymanie spadnie na innych (uzasadnienie paternalizmu)

Możliwe reakcje państwa

- Obowiązek ubezpieczenia wobec określonych ryzyk
- Regulacja wysokości składki (ceny ubezpieczenia)
- Regulacja wysokości, jakości i rodzaju świadczenia ubezpieczeniowego (np. wymóg waloryzacji świadczeń)
- Regulacja możliwości inwestowania funduszy ubezpieczeniowych, tj. ograniczenie ich swobody w tym względzie (inwestowanie mniej zyskowe, ale bardziej bezpieczne)
- Regulacja sektora prywatnego (ustawa o działalności ubezpieczeniowej)
- Nadzór ubezpieczeniowy (ustawa o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym, urząd regulacyjny: Komisja Nadzoru Finansowego)
- Państwowe zakłady ubezpieczeń

Ubezpieczenia społeczne na tle innych ubezpieczeń

- Obowiązkowość: obowiązkowe (1), nieobowiązkowe (0)
- Kryterium zysku: nie mają przynosić zysku właścicielom (1), mają przynosi zysk
- Właściciel, organ założycielski: publiczne (1), niepubliczne(0)

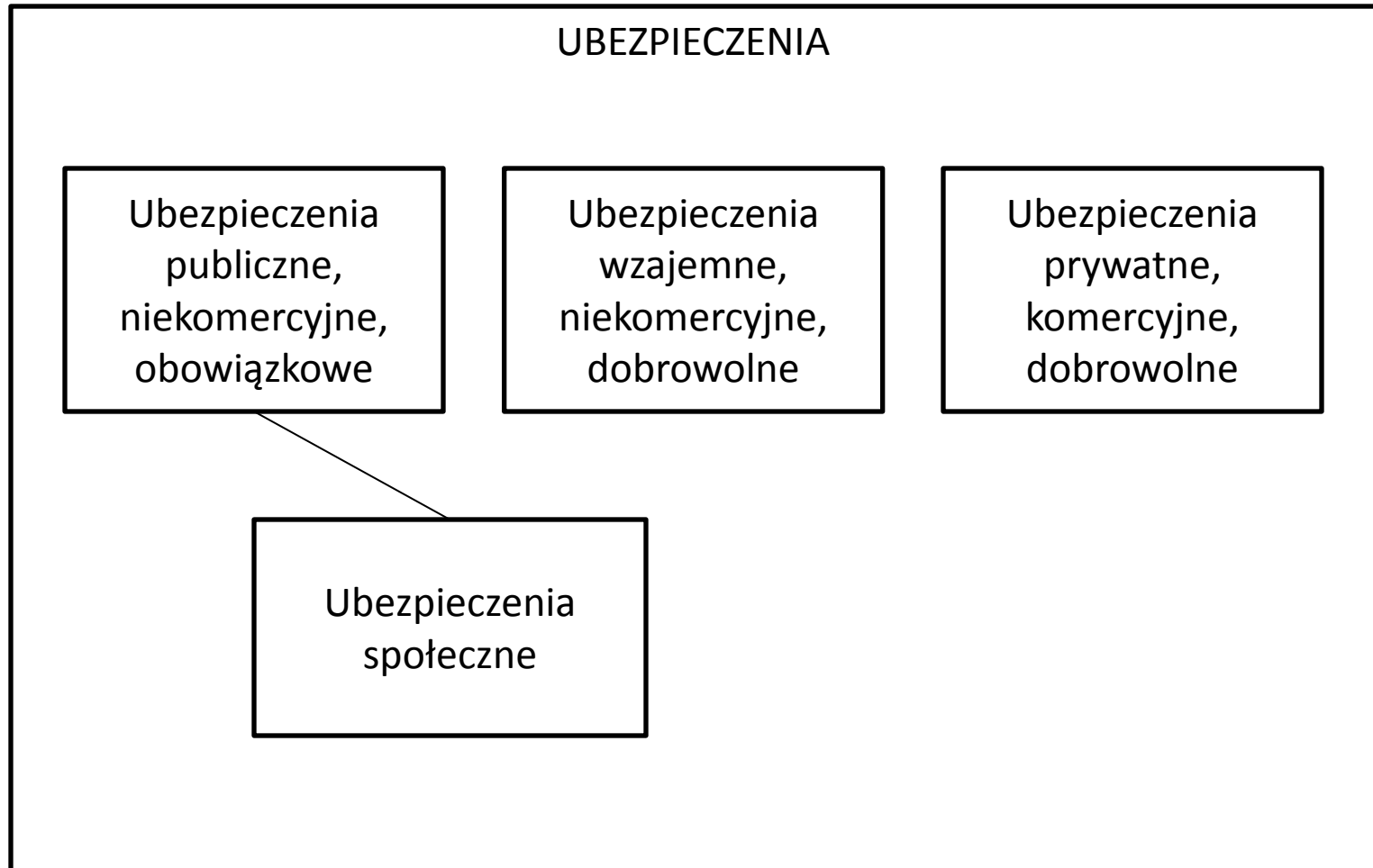
	Obowiązkowość	Własność	Zyskowość
Publiczne u. społeczne	1	1	0
Wzajemne u. społeczne	1	0	0
Rynkowe u. społeczne	1	0	1
U. niespołeczne	0	0	1

W powyższym ujęciu o społeczności ubezpieczeń decyduje obowiązek nałożony przez ustawodawcę

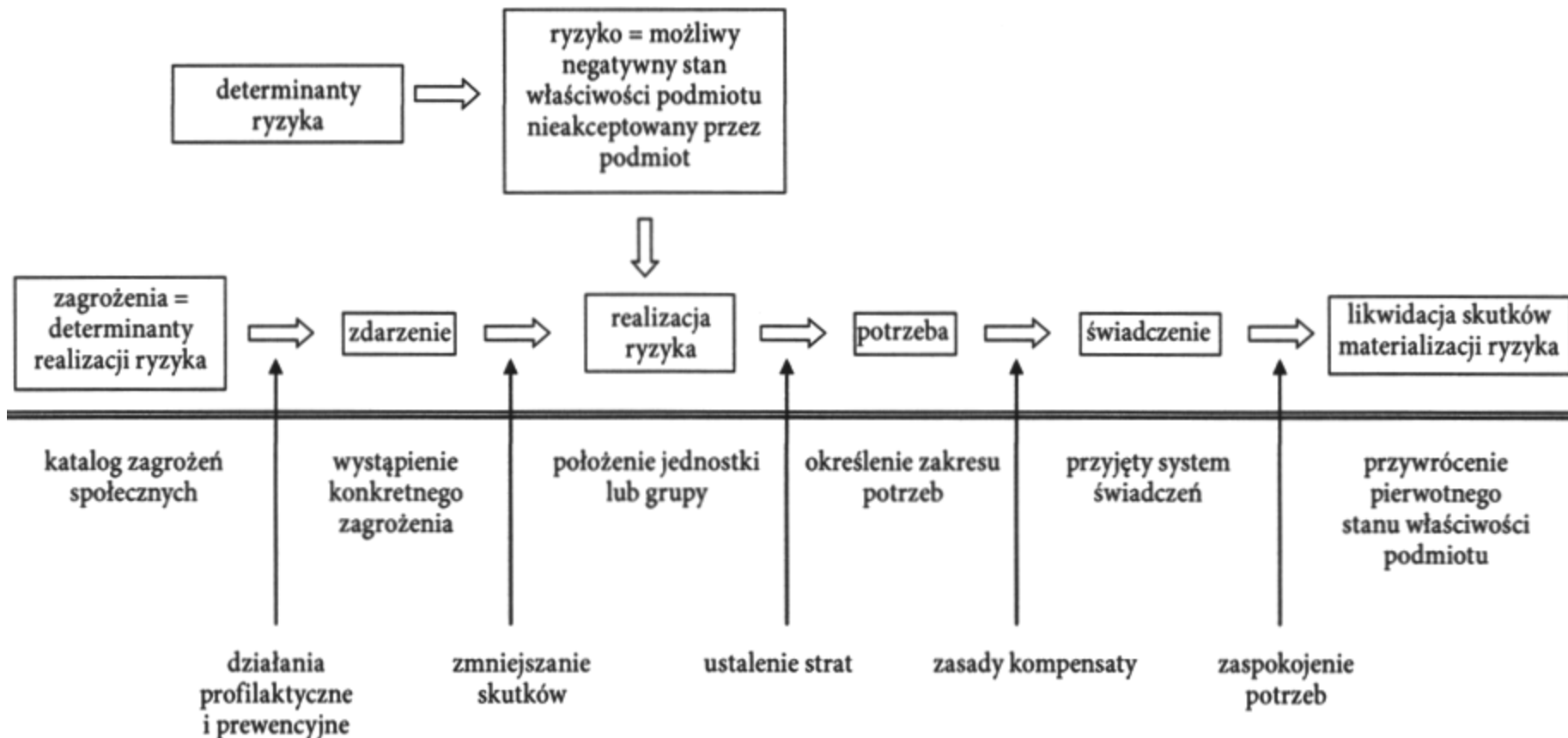
Przykład publicznych US: Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Przykład rynkowych US: Powszechne Towarzystwa Emerytalne

Ubezpieczenia prywatne, publiczne i wzajemne

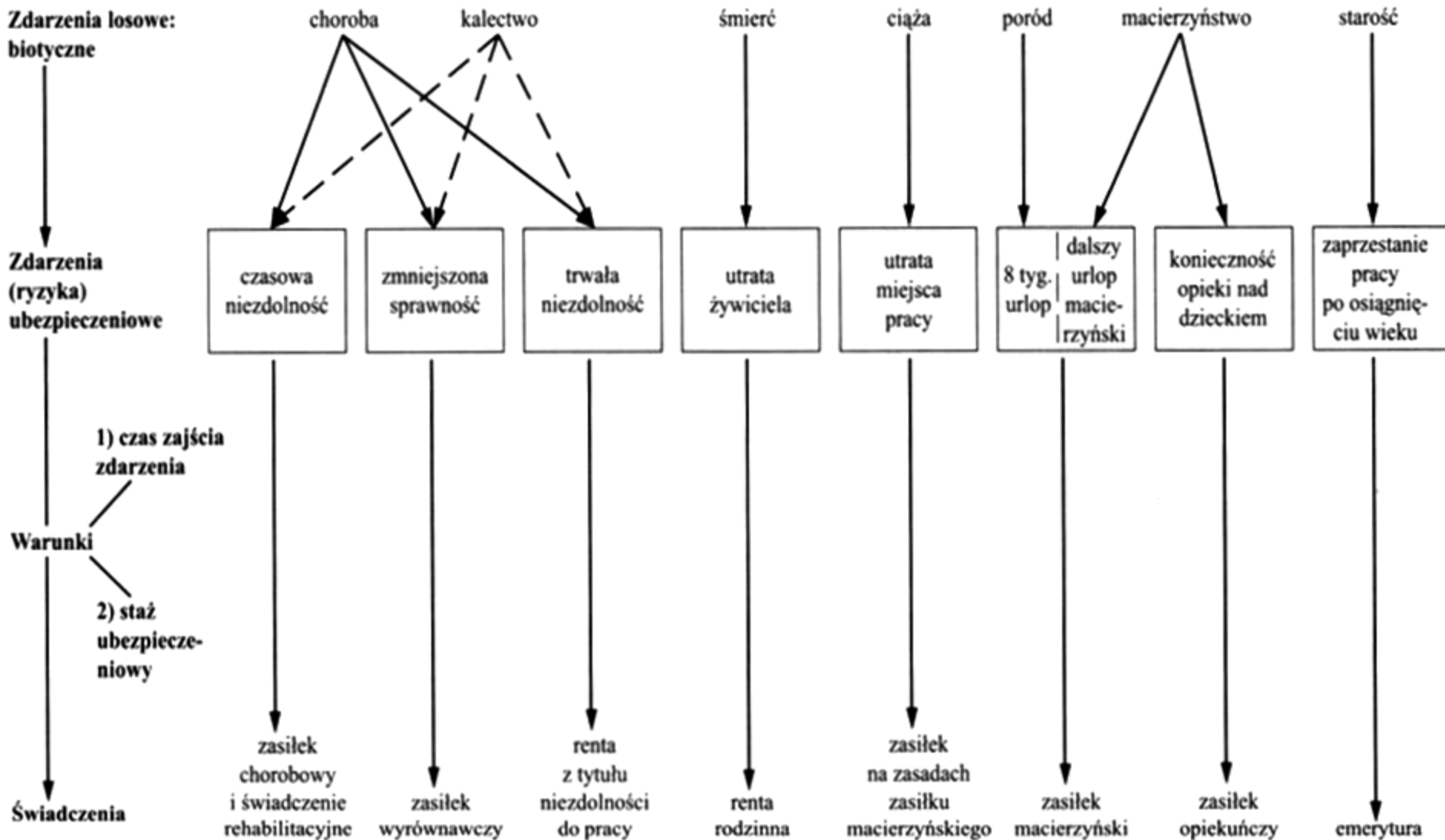
Ryzyko w ubezpieczeniach społecznych

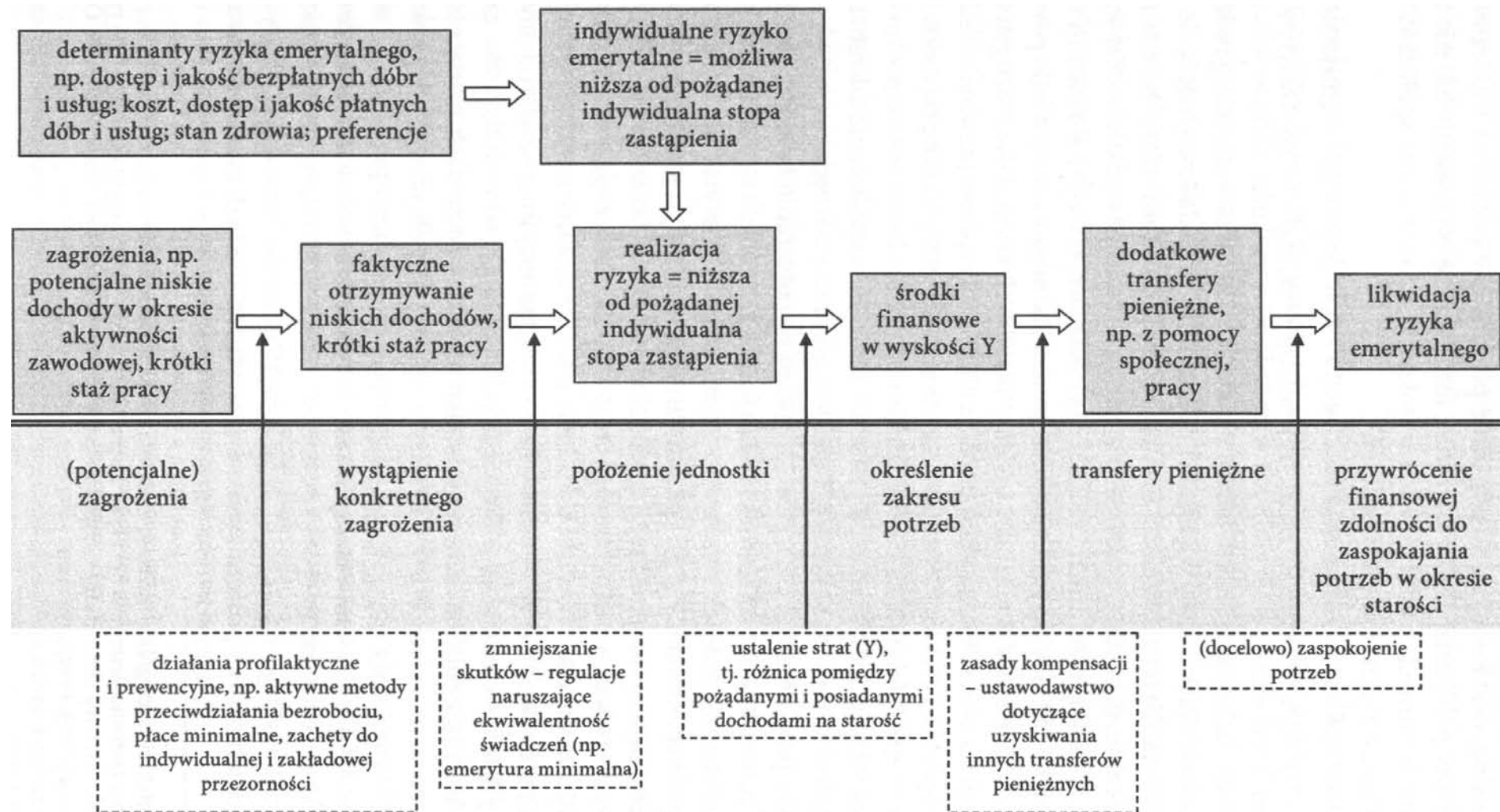
Ubezpieczenia społeczne - ryzyka socjalne

Problem ze zdolnością do pracy	Ryzyko socjalne (Konwencja 102 Międzynarodowej Organizacji Pracy – minimalne normy zabezpieczenia społecznego)	Przykładowe świadczenia z systemu zabezpieczenia społecznego
Nie osiągnięta	Inwalidztwo (od dzieciństwa)	Renta socjalna
Trwale utracona lub trwale zasadniczo zmniejszona	Starość, inwalidztwo, choroby zawodowe, inwalidztwo z powodu wypadku przy pracy, śmierć żywiciela rodziny (konsekwencje dla osób będących na jego utrzymaniu)	Emerytury i renty z tytułu niezdolności do pracy, renty rodzinne, usługi rehabilitacyjne
Przerwana na pewien czas	Choroba, macierzyństwo	Czasowe zwolnienie z obowiązku świadczenia pracy i zasiłek chorobowy, urlop macierzyński i świadczenia z nim związane, usługi medyczne
Niewystarczająca do uniknięcia ubóstwa	Bezrobocie (jest zdolność, ale nie można jej zrealizować), obciążenia rodzinne (dzieci lub inne osoby wymagające opieki na utrzymaniu)	Zasiłki dla bezrobotnych, usługi pośrednictwa i poradnictwa pracy, zasiłki i dodatki rodzinne
Jej realizacja jest zbyt kosztowna społecznie	Rodzina (np. realizacja zdolności do pracy opiekunów domowych)	Urlopy wychowawcze, zasiłki wychowawcze

Ryzyka socjalne i świadczenia

Ryzyko emerytalne

Stopa zastąpienia: emerytura do płacy w proc.

Ekwiwalentność świadczeń: wysokość świadczenia ściśle odpowiada skapitalizowanym składkom

Ubezpieczenie społeczne – cztery systemy

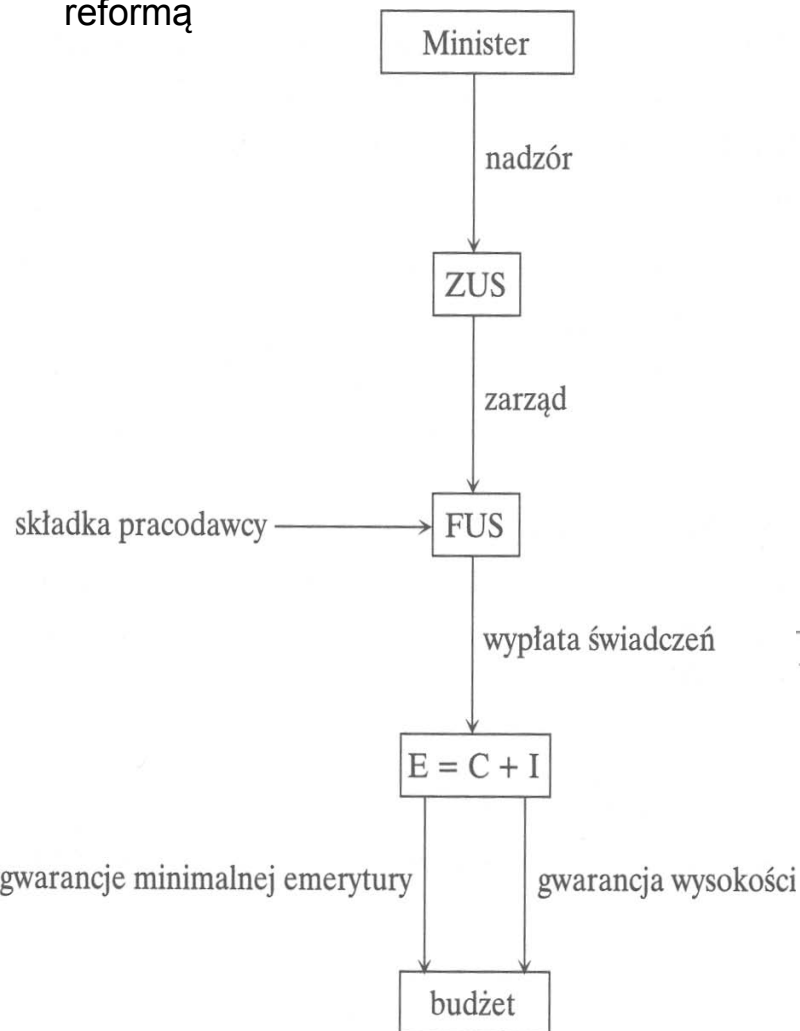
- Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych z 1998
- Ubezpieczenia społeczne obejmują:
 1. **ubezpieczenie emerytalne**
 2. **ubezpieczenia rentowe**
 3. ubezpieczenie w razie choroby i macierzyństwa - **ubezpieczenie chorobowe**
 4. ubezpieczenie z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych - **ubezpieczenie wypadkowe**

Trzy filary systemu emerytalnego

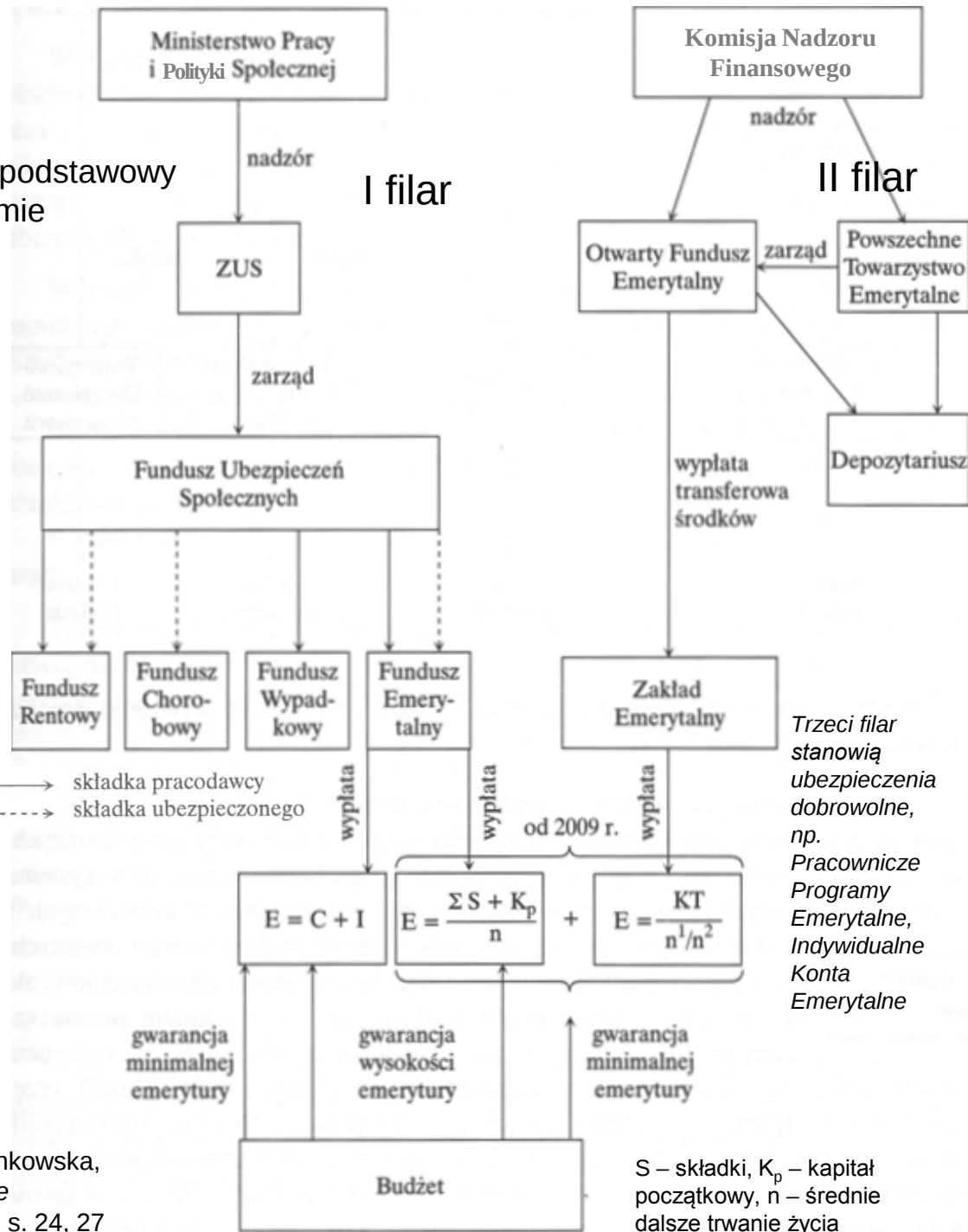
	Filar pierwszy	Filar drugi	Filar trzeci
charakter	bazowy (podstawowy)	bazowy (podstawowy)	dodatkowy
uczestnictwo	obowiązkowe	obowiązkowe	dobrowolne
źródło finansowania	składka ubezpieczonego i pracodawcy	składka ubezpieczonego	składka pracodawcy i ewentualnie ubezpieczonego
system finansowania	repartycja	kapitałowy	kapitałowy
inicjatywa	państwo	państwo	pracodawca
świadczenie	emerytura podstawowa	emerytura podstawowa	emerytura dodatkowa
gwarancja państwa	dot. kwoty minimalnej	brak	brak
administracja	państwowa	prywatne towarzystwa	prywatne towarzystwa lub pracodawca
wymiar świadczenia	system zdefiniowanej składki	system zdefiniowanej składki	kwota jednorazowa lub miesięczne raty
nadzór państwa	ściśły	finansowy	finansowy

System emerytalny

System przed reformą

System podstawowy po reformie

I filar

II filar

Trzeci filar stanowią ubezpieczenia dobrowolne, np. Pracownicze Programy Emerytalne, Indywidualne Konta Emerytalne

E – emerytura, C – część stała, I – część indywidualna

I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenie emerytalne...*, s. 24, 27

S – składki, K_p – kapitał początkowy, n – średnie dalsze trwanie życia

Gwarancja emerytury minimalnej w nowym systemie

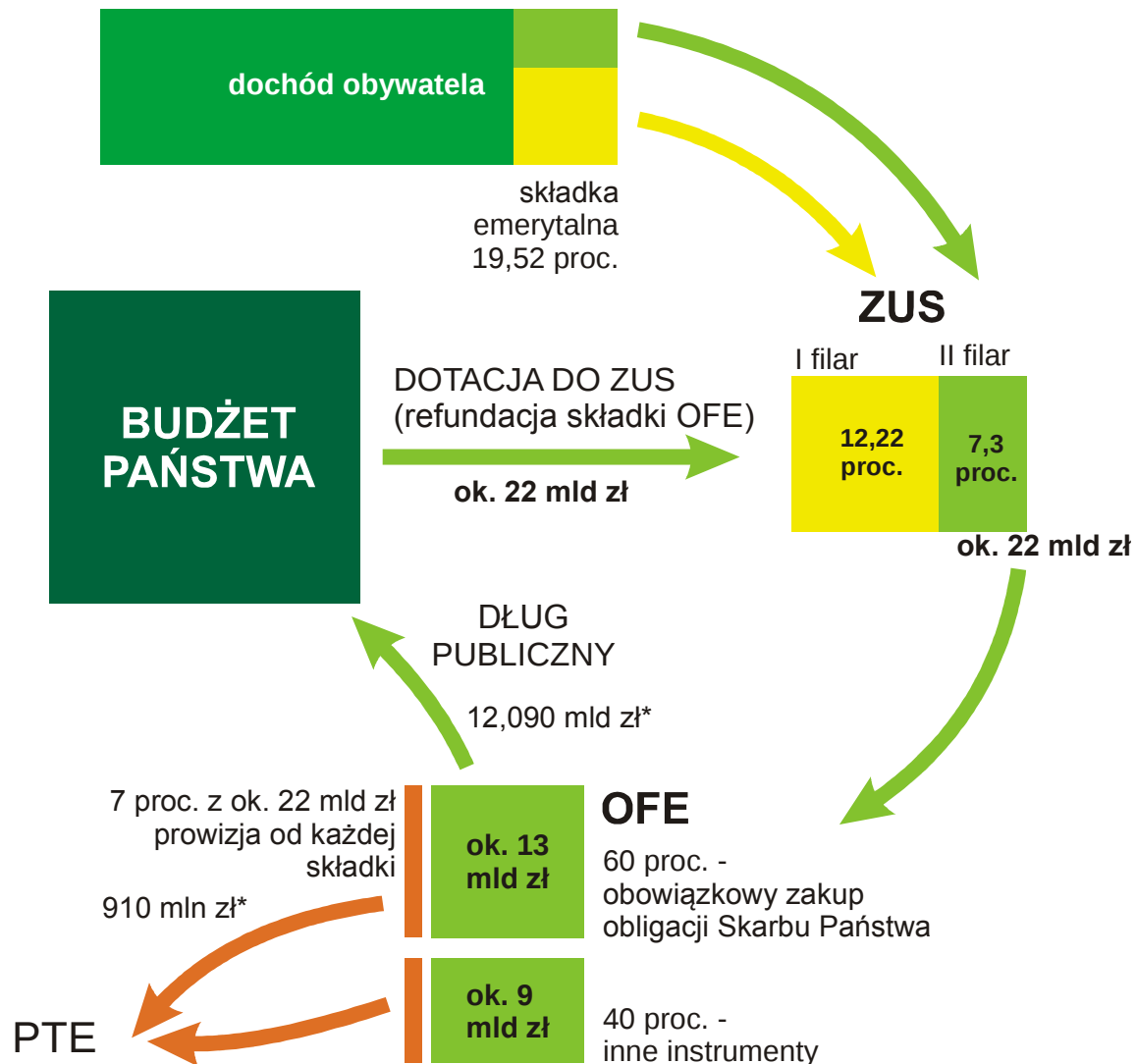
Gwarantowana emerytura minimalna

Ustawowo określona kwota najniższej emerytury, jaką może pobierać ubezpieczony, który osiągnął *wiek emerytalny*. Państwo gwarantuje wypłatę minimalnej emerytury osobom, których emerytura łącznie z I i II filaru będzie wynosić mniej niż kwota gwarantowana, ale tylko pod warunkiem, że kobieta będzie opłacać składki co najmniej przez 20 lat, a mężczyzna – 25 lat. Ubezpieczeni, którzy nie spełnią tego warunku, będą otrzymywać świadczenia niższe od emerytury minimalnej.

*System emerytalny 9 lat
po reformie, 2008*

System emerytalny w Polsce

II filar - stan obecny

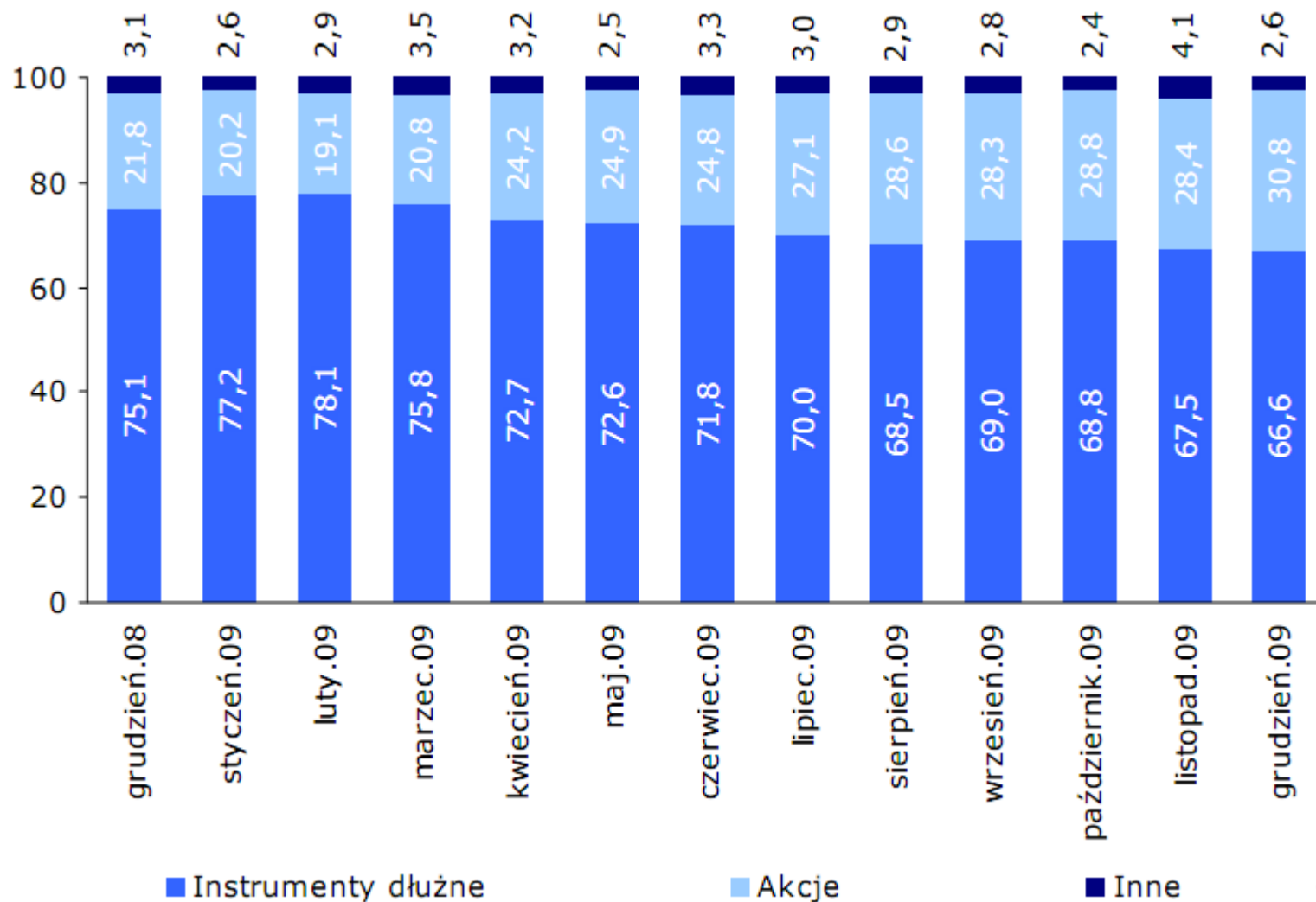

*) Po zmianie wysokości prowizji z 7 do 3,5 proc. wyniesie ona ok. 455 mln zł z 13 mld, resztę - ok. 12,545 mld zł OFE będą inwestowały w obligacje.

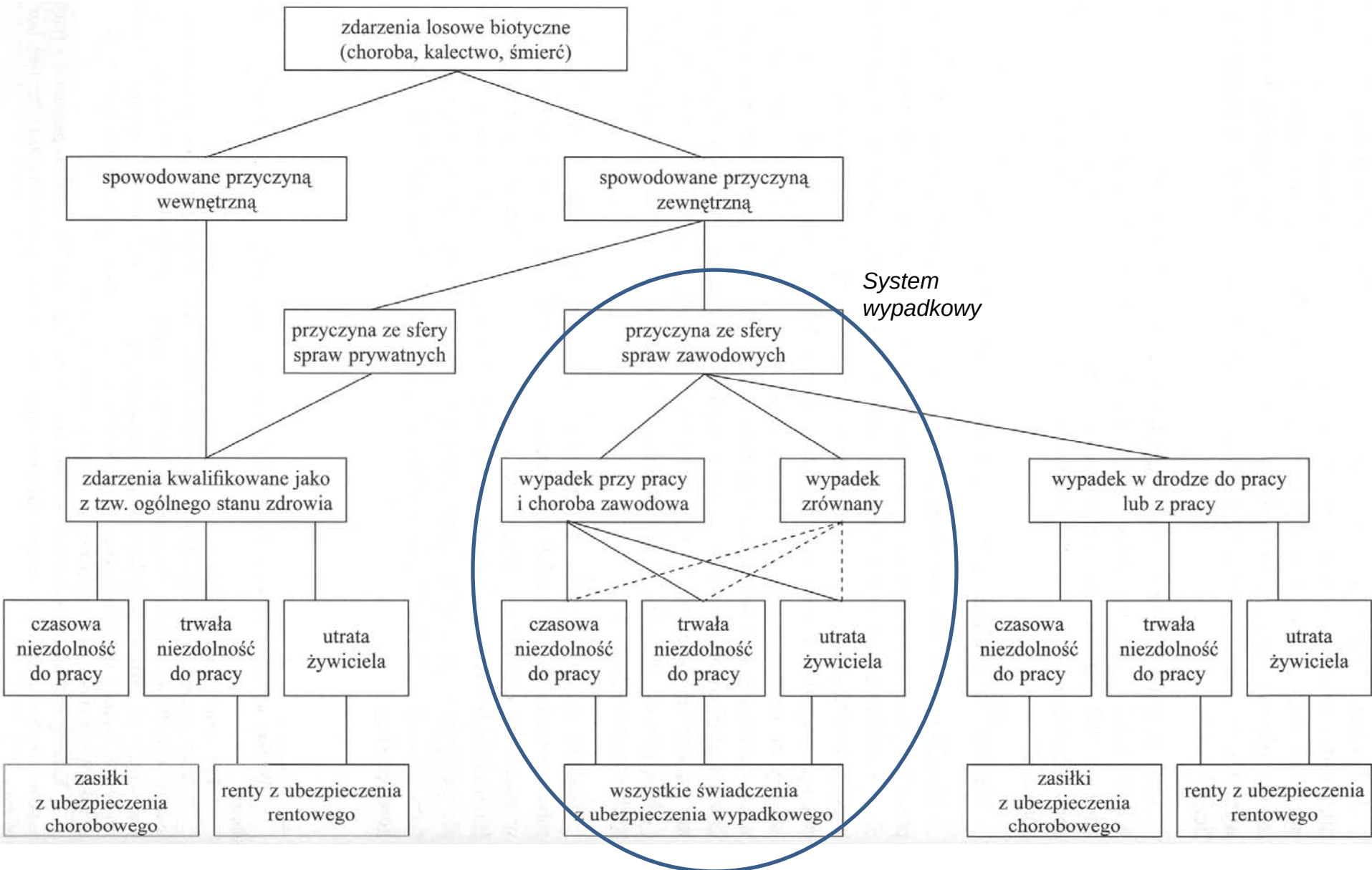
System emerytalny – przepływy finansowe

*Zmiany w systemie emerytalnym
niższe koszty – wyższe emerytury,
MPiPS, 2009*

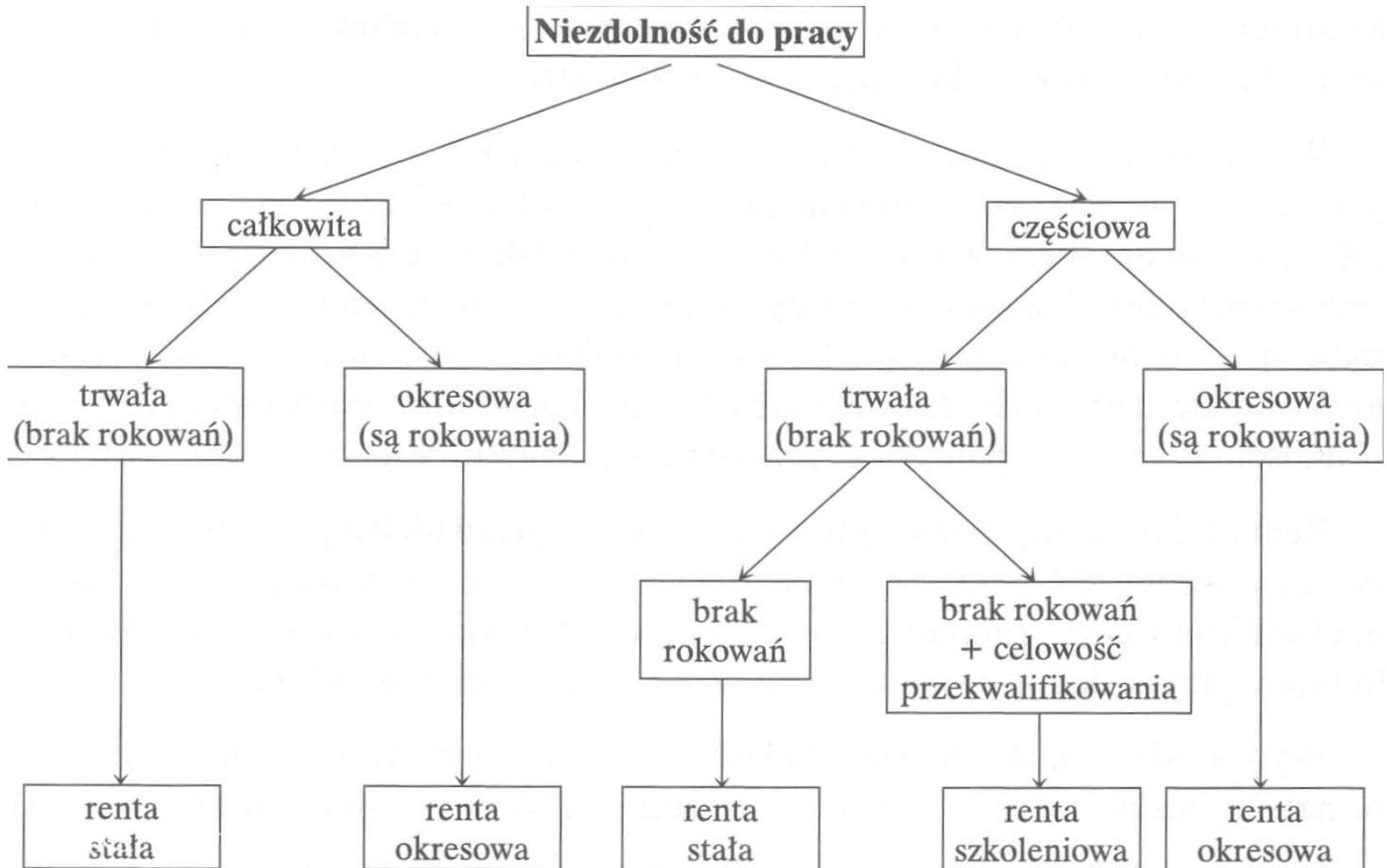
Struktura portfela inwestycyjnego OFE (w proc.)

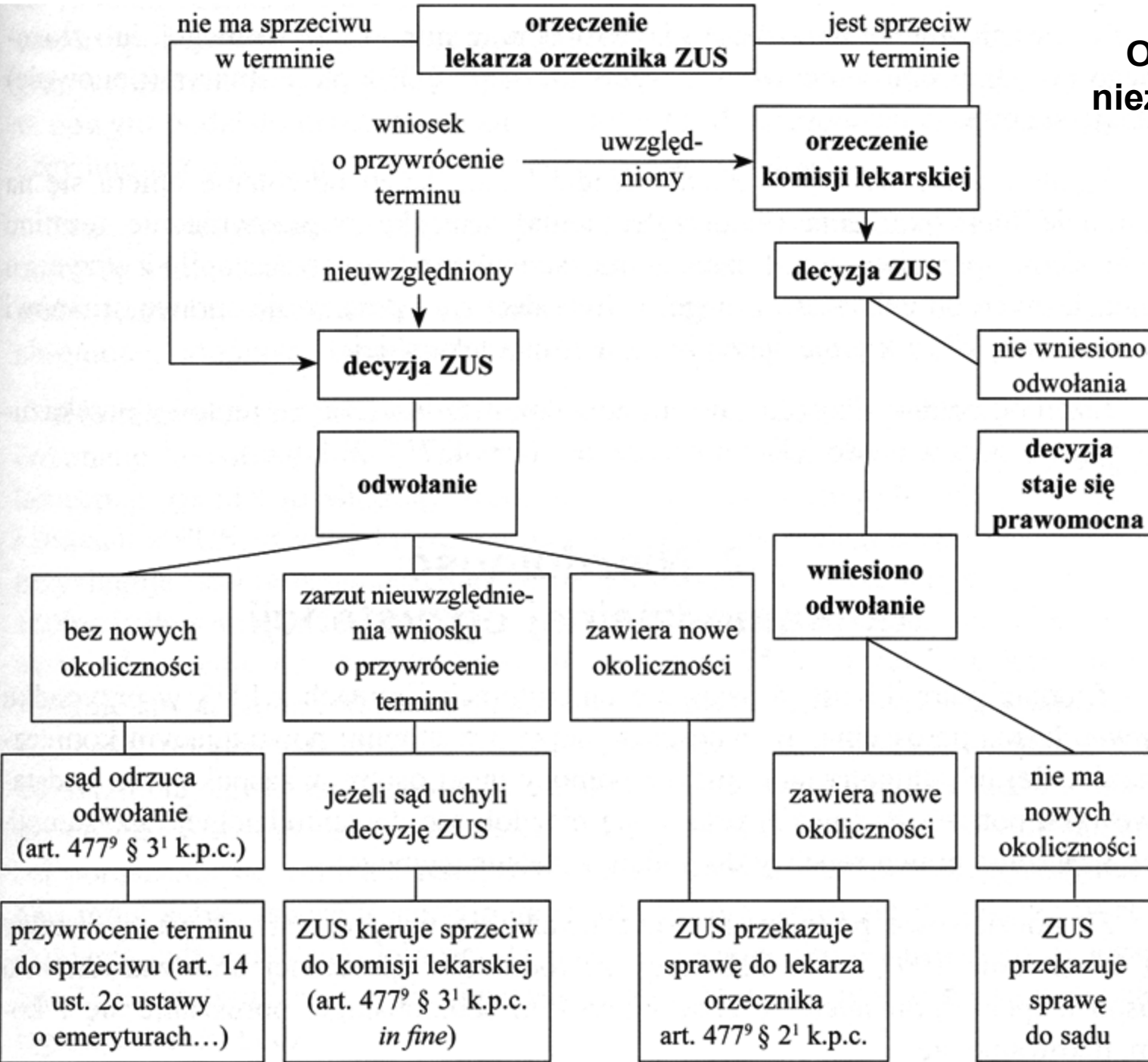
System rentowy, chorobowy i wypadkowy

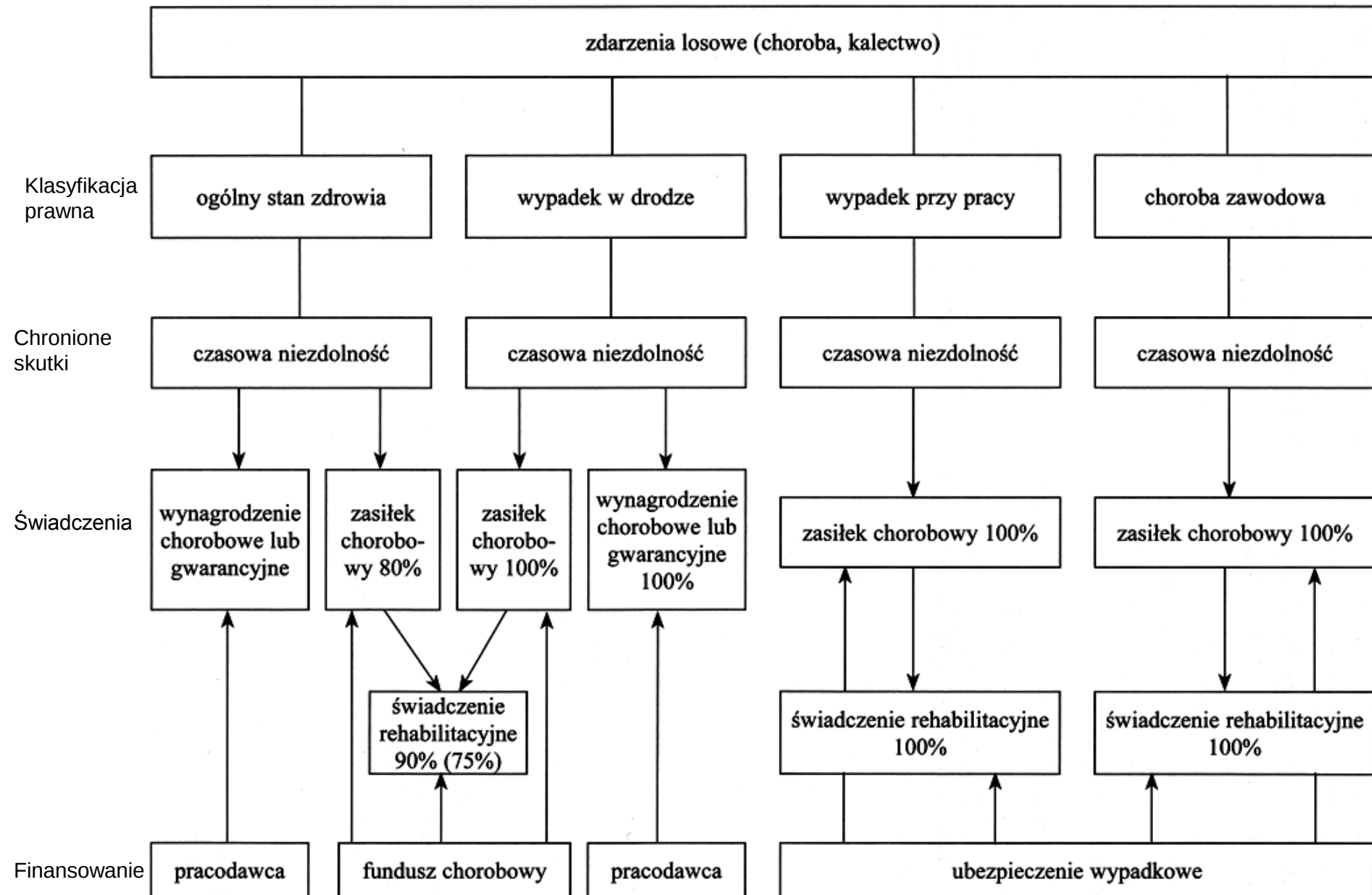
System rentowy

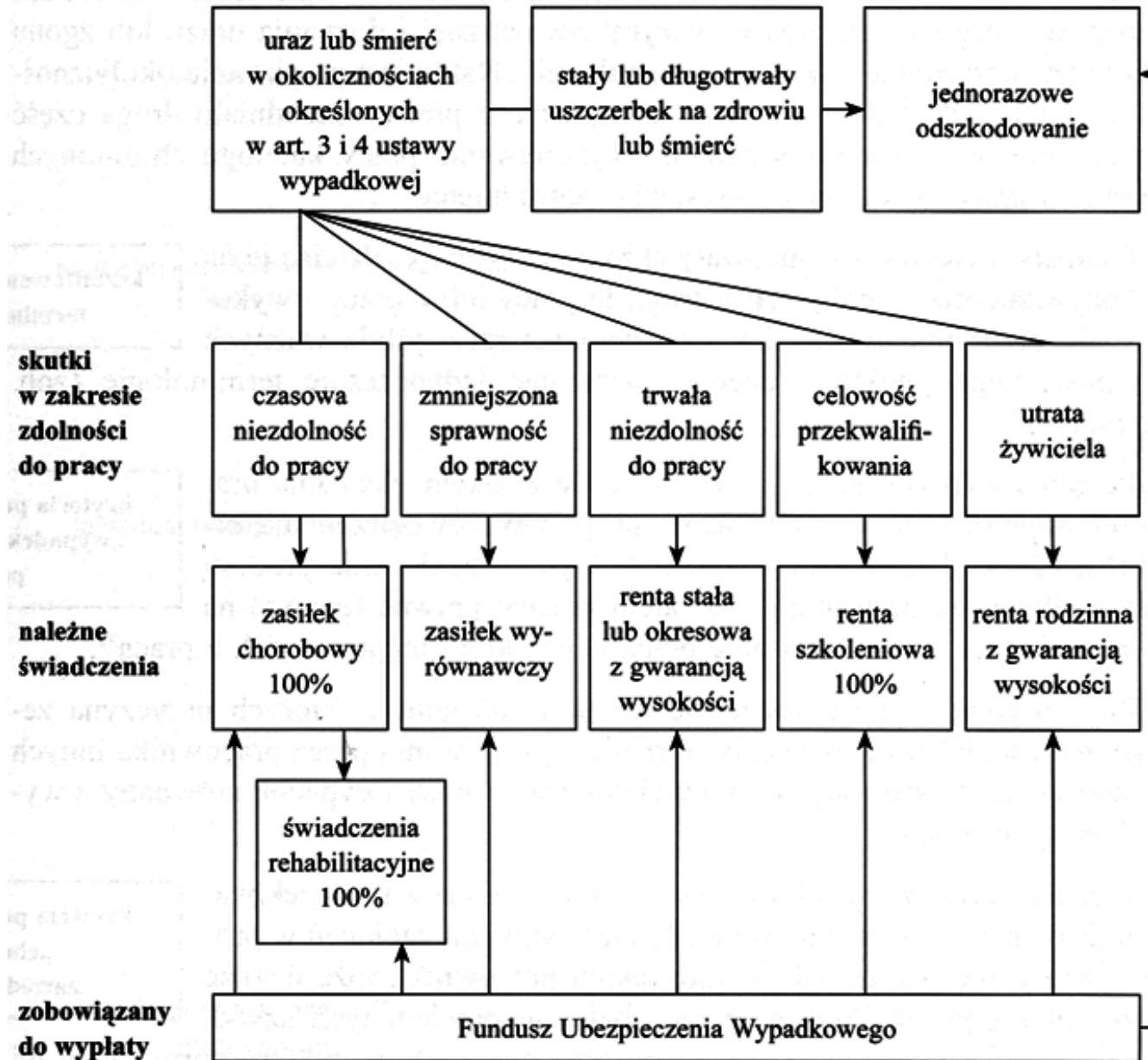
Orzekanie o niezdolności do pracy

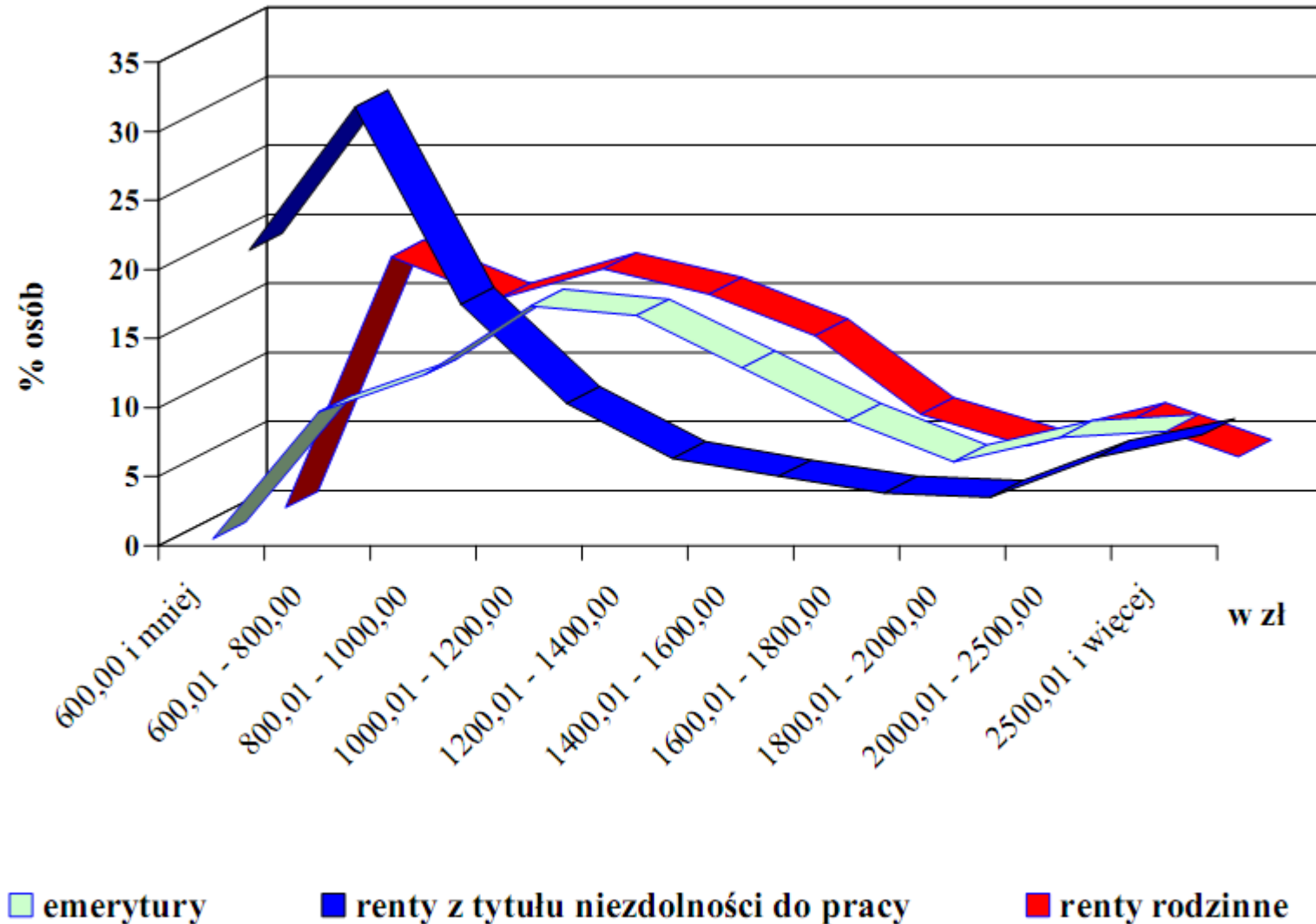
System chorobowy i wypadkowy

System wypadkowy

Struktura świadczeniobiorców według wysokości świadczeń

Ważniejsze
informacje z
zakresu
ubezpieczeń
społecznych
2008 r., ZUS
2009

Składki na ubezpieczenie społeczne

Składka na ubezpieczenie społeczne					
na ubezpieczenie emerytalne 19,52%		na ubezpieczenie rentowe 6,00%		na ubezpieczenie chorobowe 2,45%	na ubezpieczenie wypadkowe 0,40–8,12%
pracownik 9,76%	pracodawca 9,76%	pracownik 1,5%	pracodawca 4,5%	pracownik	pracodawca
↓	↘	↓	↓	↓	↓
otwarty fundusz emerytalny 7,3%	fundusz emerytalny 2,46 + 9,76%	fundusz rentowy		fundusz chorobowy	fundusz wypadkowy

Składka na ubezpieczenie wypadkowe
zależy od poziomu ryzyka wypadku w
danej branży

I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i
konstrukcje prawne
ubezpieczenia społecznego* s. 58

Ubezpieczenia społeczne a inne składki

Składki 2010							
Emerytalna	Rentowa	Chorobowa	Wypadkow a	FEP*	FP	FGŚP	NFZ
% podstawy wymiaru	% podstawy wymiaru	% podstawy wymiaru	% podstawy wymiaru	% podstawy wymiaru	% podstawy wymiaru	% podstawy wymiaru	% podstawy wymiaru
19,52	6,00	2,45	0,40-8,12	1,5	2,45	0,10	9,00

Objaśnienia skrótów: FEP – Fundusz Emerytur Pomostowych, FP – Fundusz Pracy, FGŚP – Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, NFZ – Narodowy Fundusz Zdrowia

Przez podstawę wymiaru należy rozumieć wynagrodzenie brane pod uwagę przy obliczaniu składki

Składka na NFZ jest prawie w całości odpisem od podatku PIT, system NFZ traktuje się jako odrębny od systemu ubezpieczeń społecznych, podobnie FP i FGŚP

* Tylko za pracowników, którzy wykonują prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, o których mowa w art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych (od 1.01.10)

Przykładowe problemy z reakcjami państwa

- Deficyt państwowych funduszy ubezpieczeniowych (np. starzenie się populacji)
- Ujemny wpływ na poziom prywatnych oszczędności, a więc też na poziom inwestycji i wzrost gospodarczy
- Ujemny wpływ na podaż pracy niskowyzkwalifikowanej i starszych grup ludności (np. wcześniejsze emerytury, klin podatkowy)
- niesprawności, nadużycia, nierówności (np. stare i nowe portfele), wykorzystywanie do innych celów itp.

Możliwości reform ubezpieczeń społecznych

- **Zmniejszanie świadczeń i zwiększanie wpływów ze składek bez radykalnych zmian systemu** (np. wydłużanie wieku emerytalnego, zmniejszanie waloryzacji)
- **Zmniejszanie świadczeń i zwiększanie wpływów ze składek z radykalnymi zmianami systemu** (np. zmiana sposobu finansowania z repartycyjnego na kapitałowy zarządzany przez prywatne firmy)
- **Całkowita prywatyzacja** (np. przekazanie obowiązkowej składki w całości regulowanemu i nadzorowanemu sektorowi prywatnemu, który nią zarządza i wypłaca świadczenia)
- **Wzmoczona kontrola i nadzór** w celu wyeliminowania nadużyć w sektorze publicznym (np. kontrole UKF, NIK)